

Mpụ na Aghughò n'Ọnọdụ Agumakwukwọ na Naijiria: Mmetuta ya na Korikulum, Nkuzi na Omumụ Asụsụ Igbo n'Ụlọakwukwọ dị elu n'Ọwụwa Anyanwụ Naijiria

BY

Dr. (Mrs) Gloria Ngozi Ugbor

Department of Arts Education/CIS,

University of Nigeria, Nsukka ugbor.gloria@unn.edu.ng +2348067280506

Umịedemede

Nchọcha a lebara anya na mmetuta mpụ na aghughò n'ọnọdụ agumakwukwọ na Naijiria n'ebe korikulum, nkuzi na omumụ asụsụ Igbo dị n'ụlọakwukwọ dị elu n'Ọwụwa Anyanwụ Naijiria. Ajuju nchọcha abuo ka e ji wee mee nchọcha a. Onye nchọcha gbasoro usoro nkowa sovee wee mee nchọcha ya. Onye nchọcha ji usoro mbunuche wee hoputa ndi isi nkuzi Igbo na ngalaba omumụ asụsụ Igbo n'ụlọakwukwọ dị elu n'Ọwụwa Anyanwụ Naijiria bu ndi di iri asato na ato (83). Ngwa e jiri mee nchọcha a bu njumaza, bu nke ihe e deputara na ya di iri abuo (20). Maka inyocha ngwa nchọcha, ndi nkuzi abuo na ngalaba language Education Igbo na otu onye nkuzi na-akuzi na ngalaba measurement na evaluation lebara anya na ya, bu ndi si na ngalaba mahadum nke Naijiria di na Nsuka. Onye nchọcha lelere inogide n'ọnọdụ nke agbanweghi agbanwe site n'iji usoro ntucha data a na-akpo Cronbach's Alpha na Bekee, ma e nwetara akara 0.89. E jiri ntucha miin na ndipu n'izigbe wee nweta osisa nchọcha. Nchọcha e mere gosiri na uzo mpụ na aghughò si emetuta korikulum asụsụ Igbo n'ụlọakwukwọ di elu gunyere ezughi oke nke korikulum, iwe ndi nkuzi etozughi etozu n'oru, umu akwukwọ iji ahụ ha maobu ego gbanweta maaki, ndinkui anataghi ozuzu kwesiri, ndi nkuzi inupu isi n'inabata echiche ohuru na nkuzi na omumụ, oke ochicho ndi nkuzi nakwa ndi na-elekota ulokwukwọ di elu, tinyere enyeghi ihe agbamume na ihe nrite maka agwa di mma. Nchọcha gosikwara n'uzo mpụ na aghughò si emetuta umu akwukwọ mere ihe omumụ asụsụ Igbo n'ụlọakwukwọ di elu gunyere anataghi ntala kwesiri na nka ogugu isi, nka mmekorita na nka mmeputa, enweghi ezi agwa, adighi nka, ida ogbenye tinyere inata nzere mmuta naenweghi ihe nkwado maobu ngosiputa ya. Onye nchọcha tutara alo otu a ga-esi hu na ndi na-ahazi korikulum Igbo webatara ihe niile kwesiri maka inye umukwukwọ ntala kwesiri na nka ato mmuta di mkpa, ihu na ndi nkuzi nwetara oke na ugwo ruru ha, inweta ihe agbamume, tinyere inwe ezi mmekorita n'etiti ha na umu akwukwọ iji hu na omumụ asụsụ Igbo di ire n'ụlọakwukwọ di elu n'Ọwụwa Anyanwụ Naijiria.

Mkpelite

Mpụ na aghughò bu otu nnukwu akamgba chere uzo mmadu di iche iche n'ihu dika onodu agumakwukwọ, mmekorita okwa akunuba na ndorondoro ochichi. Mpụ na aghughò a bu nnukwu nsogbu tumadi n'onodu agumakwukwọ n'ihu na agumakwukwọ bu ebe mmalite nkwado ndu mmadu. Agumakwukwọ bu uzo e si akwalite omumụ maka inata amamiihe/ogugu isi, nkwenye, ntala, nka, agwa maka odimma nke mmadu na oha obodo. Agumakwukwọ bu nke e nwere ike inata n'ebe na-abughi ulokwukwọ, ma amamiihe obula sitere na ya wetara ezi echiche maobu agwa bu ihe naeme ka o buru agumakwukwọ. Ka o sila di, agumakwukwọ dika o si gbasata nchọcha a bu agumakwukwọ a na-enwe n'ulokwukwọ. Agumakwukwọ a na-enwe n'ulokwukwọ bu nke a na-ahazi n'uzo kwesiri ekwesị bido na korikulum, ndi nlekota, ndi nkuzi, ngwa nkuzi ruo n'umu akwukwọ a naakuziri n'ogo obula. Nke a mere na ogo agumakwukwọ obula bido na prajamari ruo n'ulokwukwọ di elu nwere mbunuche a turu anya na nwata akwukwọ obula ga-anata tumadi mgbe a gbasoro iwu agumakwukwọ nke Naijiria. Iwu agumakwukwọ Naijiria (2004) bu nke mgbadokwu ya bu ihu na e nwere obodo onye obula na-ekwu uche ya, obodo na-eme ihe kwu oto, kwu chim ma jikota onu, nnukwu obodo nwere mgbanwe n'okwa akunuba, tinyere ala onye obula nwere agaminihu na ohere dika amala. Iwu nke agumakwukwọ n'ala Naijiria, mere na e nwere olileanya na onye obula gbasoro ya nata ebumnuche korikulum agumakwukwọ ga-etozu oke dika nwa amala n'inata nka na amamiihe maka ikwalite ndu ya na nke oha obodo.

Nke a ga-adị ire n'ihu na o na-eme ka nwata akwukwọ obula nata ozuzu nke ime obi, nke ga-enye aka n'ighota uwa gbaa gburugburu. Okeke (2016) kowara na inweta udi ebunobi a gbadoro ukwu n'otu e si kwado ma ziputa onodu agumakwukwọ. Okeke gara n'ihu kowaa na agamnihu maobu ndaghachi azu nziputa onodu agumakwukwọ a gbadoro ukwu etu e si nwedebe mpu na aghugho n'onodu agumakwukwọ. Rao (2014) hutara mpu na aghugho dika mmegide sitere n'ikike na okwa ochichi maka nrite elele nke onwe. Taiwo (2016) n'uche nke ya, kowara na mpu na aghugho bu nnupu isi na ntukwasiobi e nwere n'ochichi maka nrite elele nke onwe. Taiwo gara n'ihu kowaa na onodu agumakwukwọ n'ala Naijiria tumadi uloakwukwọ bu nke na-agbada kwa ubochi n'ihu ntukwasi obi ndi ochichi na nrite elele nke onwe. N'echiche Taiwo, agumakwukwọ n'uloakwukwọ bu nke naanaghi aga nke oma, n'ihu ejighi korikulum zuru oke, enweghi ezi nkwaodo ngwa agumakwukwọ, iwe ndi nkuzi etozughi n'oru, inabata umu akwukwọ na-etosighi ime ihe omumu ahụ, mpu na aghugho n'ule, na iji ahụ maobu ego gbanweta maaki. N'ikwado echiche a ka Okoli (2017) ji kowaa n'ebunobi e ji gwuzobe uloakwukwọ di elu site na mgbakwasi ukwu iwu onodu agumakwukwọ bu ihu na nwata akwukwọ obula ji nzere puta na ya, ga-akwuru onwe ya n'ebe ikwalite ndu ya na nke oha obodo di na-echeghi oru Bekee. Okoli gara n'ihu kowaa na korikulum omumu asusu Igbo tumadi n'uloakwukwọ di elu bu nke kwesiri inye onye obula guru ihe omumu Igbo, ezi ntala, agwa na ako na uche/ amamihe, na aka oru kwesiri dika nwa afọ Igbo maka ikwu chim. Taa ihe umu akwukwọ na-anata n'uloalwukwọ di elu dika o bu so nzere, nke na o bughizi ebunobi iwu onodu agumakwukwọ, n'ihu nke a, onodu agumakwukwọ na-agbada kwa ubochi. Na nkwaodo nke a, ndi UNESCO (2010) kowara na ugbo a, ndi ntoria na-enweghi oru n'ala Naijiria bu pasenti iri isi (60%). Nke a bu maka na nzere ha ji abughi nke ga-enyere ha aka ikwuru onwe ha, n'ihu na ha anataghi amamihe, agwa, na nka kwesiri. Ka o sila di, onye nchocha ugbo a choro imata otu mpu na aghugho n'onodu agumakwukwọ na Naijiria si emetuta korikulum, nkuzi na omumu asusu Igbo n'uloakwukwọ di elu n'Owawa Anyanwu Naijiria.

Nsogbu Nchocha

Onodu agumakwukwọ na Naijiria bu nke a hutara ka ihe anaghi emejuputa ebunobi e ji guzobe ya. Onodu ojo a abughizi ihe di ntị ohuru n'ihu na onye kpuru isi ma onye ntị ike na-ahuta ya. Nke a putara ihe na nnukwu akpamoke di n'etiti umu akwukwọ, korikulum agumakwukwọ, nzere ha naenweta na ebunobi onodu agumakwukwọ n'ala Naijiria tumadi ndi na-eme ihe omumu asusu Igbo.

Taa, n'uloakwukwọ di elu di iche iche n'ala Naijiria, onodu agumakwukwọ bu nke eweghi anya ma o na-aga nke oma n'ihu mpu na aghugho na- esite, n'ejighi korikulum zuru oke, enweghi ezi nkwaodo ngwa agumakwukwọ, iwe ndinkuzi etozughi n'oru, inabata umu akwukwọ na-etosighi ime ihe omumu ahụ, mpu na aghugho n'ule, na iji ahụ maobu ego gbanweta maaki. Nke a mere na oweghị anya udi agumakwukwọ a na-enwe tinyere udi umu akwukwọ a na- azuputa. Ndi na-eme ihe omumu asusu Igbo n'uloakwukwọ di elu bu ndi a turu anya na ndi nkuzi ga-esite na korikulum zuru oke nyefe ha ntala kwesiri dika o si gbasata amamihe, nka mmekorita na nka mmeputa kwesiri maka nkwdosike na iba n'ihe mgbe ha guchara akwukwọ, tumadi etu e si jiri igba mbo, idi nka na uchu were mara ndi Igbo. Ka o sila di, ndi mere ihe omumu asusu Igbo bu ndi a hutara ka ndi naanataghi amamihe, nka mmekorita na nka mmeputa kwesiri, n'ihu na ha akwdosighi ike n'onwe ha imeputa ihe obula, ebe a na-ahughi oru bekee. Nke a putara ihe site na ndi ulo oru naahụ maka enyemoru na Naijiria (2018), bu ndi kowara na otutu ndi guchara akwukwọ ruru pasenti iri isii enweghi uru ha na-aba afọ ise gaba n'ihu ebe a na-eche oru bekee, n'ihu na ha anataghi amamihe na nka ga-edu ha. Onodu ojo a edoghi anya ka o si metuta kokikulum e ji akuzi asusu Igbo tinyere agwa ndi mere ihe omumu a n'uloakwukwọ di elu. N'ihu nke a, onye nchocha choro imata otu mpu na aghugho n'onodu agumakwukwọ na Naijiria si emetuta korikulum, nkuzi na omumu asusu Igbo n'uloakwukwọ di elu n'Owawa Anyanwu Naijiria.

Ajuju Nchocha

Ajuju nchocha a ka a gbadoro ukwu wee mee nchocha.

1. Kedu ụzọ mpụ na aghughọ si enwe mmetụta na korikulum asusu Igbo n'ụloakwukwọ dị elu n'Owawa Anyanwụ Naijiria?
2. Kedu ụzọ mpụ na aghughọ si enwe mmetụta n'ebe ụmụ akwukwọ mere ọmụmụ asusu Igbo n'ụloakwukwọ dị elu nọ?

Nkọwa mpụ na aghughọ n'ọnọdụ agumakwukwọ

Maka nghọta mpụ na-aghughọ n'ọnọdụ agumakwukwọ nke ọma, ọ dị mkpa ikọwa ihe bụ mpụ na aghughọ. Mkpurụokwu a bụ mpụ na aghughọ bụ nke e si n'okwu "Latin" weta bụ nke putara ihe rerere, ihe ruru unyi maọbụ ihe na-enweghizi ugwu. Na nkọwa Osakwe (2012), mpụ na aghughọ putara ekwughị eziokwu na emeghị ihe kwesiri site n'aka ndi ochichi maka nrite elele nke onwe ha. Edoga (2016) hutara mpụ na aghughọ ka mmadụ maobu otu nọ n'okwa atukwasiri obi ikpacha anya nnupu isi n'iwu na ntọala kwesiri n'ih i okwa ochichi, ogo akunuba na ogo ndi a mara nke ọma n'obodo. Ukoha (201) kowara mpụ na aghughọ dika mmadụ nọ n'ogo di elu ikpacha anya napu ibe ya oke ruru ya ma nye onye na-etozughị site n'ina aka azu maobu mmegide nkiti. Site na nkọwa a di iche iche di n'elu ihe di mkpa imata gbasara mpụ na aghughọ bu na o bu aruru ojo zuru oke n'uzo, ebimndu mmadụ di iche iche bu nke ntọala ya gbadoro ukwu na mmegide, ina aka azu tinyere irite elele nke onwe. Mpụ na aghughọ emetutala ma mmebie ihe di iche iche na Naijiria tumadi ka o si gbasata onodu agumakwukwọ.

Mpụ na aghughọ n'ọnọdụ agumakwukwọ putara akparamagwa di iche iche ruru unyi a na-ahugasi n'uloakwukwọ tinyere ndi na-elekota ukwakwukwọ (Ekezie 2017). Dika o si gbasata nchocha a, mpụ na aghughọ n'ọnọdụ agumakwukwọ na-arutu aka bido na ndi na-ahazi korikulum e ji amu ihe n'uloakwukwọ, ndi nlekota ukwakwukwọ, ndi isi ulokwukwọ, ndi nkuzi, tinyere umu akwukwọ a na-akuziri. O bu naani mgbe a gbasoro iwu na nhazi kwesiri n'ebe ndi niile agumakwukwọ metutara nọ ka ebumnobi agumakwukwọ ga-eji adi ire. Agumakwukwọ bu ngwa na uzo nwere onwe nke mmadụ. O bu ngwa na-atoghapu mmadụ n'agbu ogbenye na amaghi ihe. O bu uzo nkwardo ndu mmadụ nke elele ya naadi ebighi ebi. N'ih i mkpa agumakwukwọ di ka ndi UNESCO ji kowaa na ego obodo obula na mba uwa niile kwesiri iweputa maka nkwardo agumakwukwọ ga-abu pasenti iri abuo na isi (26%) n'ime ego a ga-eji aru oru n'obodo ahụ. Ka o sila di, Naijiria dika obodo noro onwe ya bu pasenti pekanri isii ka e weputara maka agumakwukwọ (UNESCO, 1999). N'iga n'ihu n'uru agumakwukwọ bara na ndu mmadụ nakwa nkwalite oha obodo, ka iwu jikotara ala Naijiria n'afọ 1999, na mpaghara nke iri na-asato (section 18) ji weputa atumatu ndi a:

- Na ndi govmenti ga-eweputa atumatu/iwu ga-ahu na onye obula nwere ohere igu akwukwọ n'ogo akwukwọ niile
- Na govmenti ga-akwalite amumamu sayensi tinyere nka na uzu
- Na govmenti ga-ahu na e kpochapuru onodu itibolibo maobu amaghi agu na amaghi ede site:
 - ✓ N'ime ka o buru iwu na onye obula ga-agu ulokwukwọ parimari n'efu
 - ✓ Agu-ulokwukwọ sekondiri n'efu
 - ✓ Agu mahadum n'efu
 - ✓ Agumakwukwọ ndi okenye n'efu (FRN, 1999: 18) O bu na nkwardo iwu ala Naijiria a ka ndi otu atumatu agumakwukwọ na Naijiria ji wee weputa onodu agumakwukwọ a nabatara.

Mkpa agumakwukwọ bara na ndu mmadụ tinyere ikwalite obodo abughi ihe a ga-akocha, n'ih i na o were anya na o bu uzo kachasi di ire mmadụ ga-esi buru ihe o choro ibu. Ka o sila di, nsogbu kachasi wee chere mmadụ n'ihu bu agbasoghi iwu nkwardo agumakwukwọ ndi a niile na Naijiria, n'ih i mpụ na aghughọ. Taa, n'uloakwukwọ di elu di iche iche gunyere koleji nke edukashon, politeknik, monoteknik, tinyere mahadum bu nke edoghi anya ma o na-aru oru otu o kwesiri n'ebe iziputa mbunobi e ji guzobe ha. Nke a bu maka mpụ na aghughọ juputara na ha. Edoga (2016) kowara na e nwere otutu ihe na-ebute mpụ na aghughọ n'uloakwukwọ di elu bu nke gunyere arughi oru mgbe na otu o kwesiri, inwe mkpebi na ihe di mkpa n'agumatkwukwọ bu inata nzere, akwughi ugwo mgbe na otu o kwesiri tinyere enweghi ihe agbamume. E nwekwara nsogbu na-esite na gburugburu dika enweghi ngwa nkuzi kwesiri iji mee nkuzi na omumu,

tinyere enweghi klaasi kwesiri ino mee nkuzi na omumu. Ihe ozo gunyere agwa rururu unyi dika ina aka azu, iri ngari, isi n'akwukwo ogugu dee ule, iwe uzo aghugho anata umu akwukwo ego ekwesighi, imanye umu akwukwo inwe mmeko nwoke na nwaanyi n'ike, ichicha maobu ideghari maaki nwata akwukwo nwere n'ule tinyere iji ego maobu ahụ enweta maaki, mmadu iruta nzere agumakwukwo n'aka ya. Ozo dika ibe ya bu ndi isi uloakwukwo tinyere ndi nlekota ida mba n'oru ha tinyere ibu ndi ekwue ozo emee ozo, site n'inye ndi oru na umu akwukwo mmekpa ahụ tinyere ina ha ego naekwesighi, iwe ndi etozughị n'oru, ibugo onye etozughị n'okwa, inye onye etozughị okwa. Ihe ozo na-ebute mpu na aghugho n'onodu agumakwukwo bu oke ochicho tinyere igbagha iwu na-achi usoro nkuzi na omumu. Achom (2017) kowara na mpu na aghugho ndi a niile juputara n'uloakwukwo di elu bu nke a na-eziputa na mkpachara anya iji wee megide mmadu maobu iji rite elele nke onwe. Ka o sila di, onye nchocha ga achọ imata etu mpu na aghugho ndi a si emetuta korikulum e ji akuzi asusu Igbo n'uloakwukwo di elu na Naijiria.

Nziputa korikulum Igbo n'uloakwukwo di elu

Korikulum bu mkpuruobi ogo agumakwukwo niile na-agbanyeghi otu o ha, udi maobu nsiribido ya. Ruth (2007) kowara korikulum dika akpa amamihe, nka na agwa di iche iche bu nke mba na-esite n'uloakwukwo ha enyefe ndi amala ya. Hicks gara n'ihu kowaa na korikulum bu ugbo bu nke uloakwukwo di iche iche na-esite na ya enweta mbunuche agumakwukwo obodo, Steeti maobu nke okpuru ochichi ime obodo. Nke a mere na korikulum bu ihe omumu a haziri ahazi, tinyere amamihe ahazighi ahazi bu nke ndi omumu naanata n'uloakwukwo maobu ebe obula a na-eme ihe omumu iji buru mmadu zuru oke ga-aba uru n'ikwalite obodo na mba uwa. N'ihia nke a, o bu ngwa mgbakwasị ukwu nke uloakwukwo ji eziputa olileanya na odinaala nke obodo o di na ya. Site na nkowa niile a, korilulum Igbo e ji akuzi ihe n'uloakwukwo di elu ga-abu ihe omumu ahaziri ahazi tinyere nke ga-enyefe akpa amamihe/ogugu isi nka di iche iche tinyere ezi agwa na mmekorita n'aka umuafọ Igbo na-eme ihe omumu asusu Igbo maka nkwalite ala Igbo na mba uwa. Nke a bu maka n'ogo uloakwukwo di elu bu ebe a na- anata amumamu zuru oke tinyere nzere na ngalaba ihe omumu obula mmadu kpebiri na o ga-edu ya na ndu. Ihe nke a naegosi bu na ihe omumu a na-eme n'uloakwukwo di elu bu nke mmadu nwere mmasi, ntukwasiobi na olileanya na o ga-eme ya ka o zue oke ma bakwara onwe ya, oha obodo na mba uwa uru. N'ihia nke a, korikulum e ji akuziri nwata akwukwo naeme ihe omumu asusu Igbo n'uloakwukwo di elu ga-abu nke a haziri nke oma ma ziputa ya n'udi zuru oke n'inye nwata akwukwo ogugu isi/amamihe, nka di iche iche na ezi agwa dika iwu korikulum niile kwesiri idi. Korikulum e ji eme ihe omumu Igbo n'uloakwukwo di elu ga-ezu oke n'asusu Igbo dika o si gbasata nka asusu ano gunyere nka ogige, nka okwukwu, nka ogugu na nka odide, utasusu, agumagu (ejije, abu, odiniigha), omenala na ewumewu (dika o si gbasata nsiniwu na mbamuru, ewumenu di iche iche, tinyere omenala di okputorokpu). Korikulum a ga-eziputakwa n'uju oru na nka ndi Igbo di iche iche dika akparakpa gunyere akwa akwute, aka di iche iche, ute, akwa mmuo di iche iche, oru akpuru akpu dika ikpu ite, okwa, oku, oru ikpu uzu dika ugu, mma, ogele dg. Korikulum a ga-akowakwa maka amamihe odinaala Igbo. Mgbe ihe niile a batara na korikulum Igbo ka a ga-akpo ya korikulum zuru oke. N'ihia na korikulum bu ntala usoro nkuzi na omumu, mgbe obula e dere korikulum, oru chere ya n'ihia bu itinye ya n'oru site n'ikuzi maobu inyefe ya n'aka umu akwukwo.

N'echiche Ogar na Awhen (2015), nziputa korikulum bu usoro e ji etinye korikulum n'oru maka inweta mbunuche e ji dee ma hazie ya bu korikulum. Ogar na Awhen gara n'ihu kowaa na o bu uzo e si etinye mbunuche korikulum site n'akwukwo ruo n'oru, site n'ihu na ndi omumu sonye n'ihia omumu maka inweta mbunuche a turu anya dika o si gbasata iziputa iwu govtmenti na omenala obodo. Ka o sila di, iziputa mbunuche korikulum nwere otutu ihe o gbadoro ukwu. Ihe ndi a gunyere ndi na-akuzi korikulum, usoro nkuzi e ji eme ya, ngwa nkuzi e ji akuzi ya, etu e si eziputa isiokwu nkuzi nke obula, nnwale umu akwukwo, etu e si elekota nkuzi na omumu n'uloakwukwo. Nke a mere Eluaka (2018) ji kowaa na ihe obula gbasara korikulum gbadoro ukwu n'ide/nhazi korikulum, iziputa/nkuzi ihe di na korikulum tinyere nnwale ma e nwetara mbunuche korikulum. Eluaka gara n'ihu kowaa, na o bu ihe di mkpa igbaso usoro ziri ezi hazie ma ziputa korikulum tumadi n'uloakwukwo di elu, n'ihia na korikulum bu okwute mgbado ukwu maka o di mma nke mmadu na nkwalite/adimire agumakwukwo n'ogo di elu.

Nke a gosiri na korikulum bu otu ihe kachasi di mkpa n'uloakwukwo di elu, ma ka o sila di, o di ka a naghi agbado anya n'ide korikulum, iziputa ya tinyere imeghari ya maka ikwudosi ike na mgbanwe na-aputa na mba uwa, tinyere ikwalite obodo. N'ih i nke a, onye nchocha ga-ach o imata etu mpu na aghugh o si emetuta nziputa korikulum Igbo n'uloakwukwo di elu.

Atutu Njikota n'usoro

Onye wubere atumatu njikota n'usoro bu Bigg's n'af o 1996. Atumatu a kwenyere na korikulum ga-enwe mgbado ukwu n'ebe umu akwukwo no kari a ndi nkuzi iji hu na e ziputara ma hazie ndina korikulum n'usoro kwesiri. Atutu a kwenyere na ndi omumu na-enwe amamiihe ma di nka mgbe ha jikotara ihe ha mutara ohuru tinye n'ihe ndi ha mabu. O kwenyere na mmuta na-adi ire mgbe e nwere ndina zuruoke na korikulum ma hazie ya n'usoro nke oma. Atumatu a hutara nkuzi dika nghota nke ukwu jikotara ogo agumakwukwo, ndi nkuzi, umu akwukwo, ihe omumu, usoro nkuzi, ihe ndi omumu ga-eme ruo na mputara mbunuche agumakwukwo. Atutu a nwere mmetuta n'ihe nchocha a, n'ih i na o bu naani mgbe e jikotara ihe gbasara nkuzi dika nghota nke ukwu ma mee ka korikulum gbado ukwu n'ebe umu akwukwo no ka ha ga-enwe ezi amamiihe ma di nka. Nke a ga-aputa ihe site n' ihu na korikulum zuru oke, ma ndi nkuzi ji usoro, nka, na ngwa nkuzi kwesiri akuzi ha, na-etinyeghi mpu na aghugh o n'uzo obula.

Atutu omumu Mmekorita

Onye wubere atutu omumu mmekorita bu Bandura n'af o 1977. Atutu a kwenyere na mmadu na-agbanwe site na nlere anya na nnomi agwa, na gburugburu ya. Atutu a nwere mmetuta n'ebe ihe nchocha a di, n'ih i na mgbanwe a na-adi n'agwa site na gburugburu na-eme ka mmadu mebe ihe o naekwesighi tumadi ka o si gbasata mpu na aghugh o bu ebe mgbado ukwu n'uzo ndu niile na Naijiria. Mpu na aghugh o a di ire nke na ndi na-ahu maka korikulum ndi nkuzi, umu akwukwo tinyere ndi oru ndi ozo nnomiri agwa ojo ndi a kari a ime ihe kwesiri.

Ntuleghari Nchocha ndi ozo e merela

Hasan (2017) mere nchocha nke isiokwu ya bu mmetuta mpu na aghugh o nwere n'ebe udo na mmepe obodo Naijiria di n'ogo af o iri abuo n'otu. Mbunuche ya bu imata etu mpu na aghugh o si emetuta udo na idi n'otu maka mmepe obodo Naijiria. Onye nchocha gbasoro usoro nchocha sovee wee mee nchocha. Onye nchocha ji usoro nhoro igwe bu nke gunyere usoro nhoro ebunobi na usoro nhoro nha wee hoputa ndi nkuzi iri isii na umu akwukwo iri ato o jiri mee nchocha ya. Ngwa nchocha ya bu njumaza. O were miin na ndipu n'izugbe wee zaa ajuju nchocha ano ya.

Nchocha ya gosiri na mpu na aghugh o bidoro n'ezinaulo ruo n'oha obodo ma bido n'ulo oru otu onye nwee ruo na nke ndi govmenti nwee, bido na ndi oru aka ruo na ndi na-azu ahia tinyere ndi oru bekee. Nchocha a gosiri na mpu na aghugh o a na-aputa ihe site n' ina mmadu oke ruru ya, ina aka azu, iji anu ah u gbanweta ochicho nke ime obi. Nchocha a gara n'ihu gosi na agwa ndi a niile ruru unyi na-ebute ogba aghara bido n'ezinaulo ruo n'oha obodo ma nke a naadaghachi agamiihu na mmepe nke obodo ebe o di ukwu. Onye nchocha gara n'ihu tuo alo udi agwa a turu anya n'aka ndi mmadu bido n'ezinaulo ruo n'oha obodo, dika ikwu eziokwu, ikpe ikpe nkwmoto iwepu aka n'oke ochicho tinyere ikpo njo asi maka inweta udo na mmepe obodo Naijiria.

N'otu aka ah u Ekene (2019) mere nchocha nke isiokwu ya bu mpu na aghugh o na aka mgba n'onudu agumakwukwo na praimari nke Steeti Delta. Onye nchocha gbasoro usoro nchocha sovee wee mee nchocha ya. Ngwa nchocha ya bu njumaza. Onye nchocha ji usoro nhoro ebunobi wee hoputa ndi isi uloakwukwo praimari di iri abuo na ise na ndi nkuzi iri ise o jiri wee mee nchocha. O were miin na ndipu n'izugbe wee zaa ajuju nchocha abuo o guzobere maka nchocha ah u.

Nchọcha a gosiri na mpụ na aghugho putara ihe n'uloakwukwo prajimari gunyere: enweghi ndi nkuzi ji ezi nzere, iri ego kwesiri iji kwado nkuzi na omumu n'uloakwukwo, eletaghi etu nkuzi na omumu si aga n'uloakwukwo prajimari ndi a, tinyere akwughi ndi nkuzi ugwo n'oge. Onye nchọcha gara n'ihu tuo alo gbasara iwe ndi nkuzi tozuru etozu, govminti igbado anya hu na e ji ego kwesiri iji kwado uloakwukwo zuta ngwa nkuzi, ndi govminti igbado anya hu etu nkuzi na omumu si aga n'uloakwukwo prajimari tinyere ndi govminti ikwu ndi nkuzi ugwo onwa n'oge maka ikwalite onodu agumakwukwo prajimari na Steeti Delta.

Usoro Nchọcha

Udi nchọcha omumu a bu usoro sovee nkowa.

Nworgu (2006) hutara usoro sovee nkowa dika ikowa otu ihe maobu onodu di, n'agbakonyeghi maobu wepu ihe obula n'ihe a na-ahuta anya oge ahụ. Usoro nchọcha a dabara n'isiokwu nchọcha a, ebe o bu na nchọcha a nwere mmasi n'imata mmetuta mpụ na aghugho nwere n'onodu agumakwukwo tumadi ka o si gbasata iziputa korikulum na nkuzi na omumu asusu Igbo n'uloakwukwo di elu n'Owuwa Anyanwu Naijiria. Ebe nchọcha gunyere uloakwukwo niile di elu a na-eme ihe omumu asusu Igbo n'Owuwa Anyanwu Naijiria. E jiri usoro nboro ebunobi hoputa ndi nchọcha gunyere ndi isi na ngalaba omumu asusu Igbo n'uloakwukwo di elu na mpaghara Owuwa Anyanwu Naijiria di iri asato na ato. Ngwa e jiri mee nchọcha a bu njumaza bu nke ihe e deputara na ya di iri abuo.

Onye nchọcha lebere inogide n'onodu nke agbanweghi agbanwe site n'iji usoro ntucha data a na-akpo Cronbach Alpha na Bekee, ma e nwetara akara 0.89. E jiri ntucha miin na ndipu n'izugbe wee nweta osisa nchọcha. Ihe e guzobere maka inweta ihe nchọcha bu nke gbadoro ukwu n'usoro liketi ma ihe mputara ya bu nke a KKI – kwere kwesie ike, KE – kwere ekwe, JA – juruaju, JKK = juru kpam kpam bu nke e nyere akara 4, 3, 2, 1. Osis obula e nwetara pekariri 2.50 gosiri ekweghi ekwe, ebe osisa nke ruru akara 2.50 maobu kari gosiri iguzosi ike kwem maobu kwere ekwe bu nke gbadoro ukwu etu e si wee hazie ajuju nke obula.

Nchoputa

Ihe e nwetara site na nchọcha ka e ziputara na tebul abuo dika o si gbasata ajuju nchọcha nke mbu na nke abuo.

Ajuju Nchọcha 1

Kedu uzọ mpụ na aghugho si enwe mmetuta na korikulum asusu Igbo n'uloakwukwo di elu n' Owuwa Anyanwu Naijiria?

Tebul 1: Miin echiche ndi nkuzi n'imata uzọ mpụ na aghugho si enwe mmetuta na korikulum asusu Igbo n'uloakwukwo di elu n' Owuwa Anyanwu Naijiria.

Onuogugu Ihe e deputara maka nchọcha Miin

Uzo mpụ na aghugho si enwe mmetuta na korikulum asusu Igbo.

1		2.87	0.29
2.	Otutu ndi nkuzi Igbo etozughi etozu	2.50	0.27
3.	Umụ akwukwo ji ego maobu ahụ ha agbanweta maaki.	2.66	0.30
4.	Ndi nkuzi Igbo anaghi akuzicha ihe ndi ha kwesiri ikuzi iji nye ohere inweta aka azu n'oge ule.	2.71	0.32

5.	Ndị nkuzi Igbo anaghị anata ọzụzụ otu na mgbe o kwesiri.	2.55	0.26
6.	Ndị nkuzi Igbo anaghị esonye edepụta korikulum Igbo.	2.50	0.27
7.	Ndị nkuzi na-enupu isi n'ịnabata echiche ọhụrụ gbasara nkuzi na ọmụmụ asụsụ Igbo.	2.90	0.35
8.	Gọvmentị anaghị enye nkwa kwesiri maka inweta ngwa nkuzi asụsụ Igbo.	3.00	0.36
9	Enweghị ezi mmekọrịta n'etiti ụlọakwụkwọ. na obodo ọ nọ na ya.	2.53	0.29
10	Oke ọchịchọ ndị nkuzi asụsụ Igbo	3.00	0.35
11	Ndị nlekọta ụlọakwụkwọ dị elu, ịna aka azụ iji kpuchie ihe dị n'ọha ha hụrụ n'ụlọakwụkwọ	2.52	0.28
12	Emegharighị korikulum Igbo maka imejuputa mkpa obodo Naijiria.	2.81	0.29
13	. Ndị nkuzi Igbo anaghị anata ihe agbamume.	2.64	0.26
14	Enyeghị ndị nkuzi na ụmụ akwụkwọ Igbo kpara ezi agwa ihe nrite.	2.77	0.30

1.

Mkpoko miin 2.61

Tubul nke mbụ a, gosiputara echiche ndị nkuzi gbasara ụzọ mpụ na aghugho si enwe mmetuta na korikulum asụsụ Igbo n'ụlọakwụkwọ dị elu. Ihe e depụtara maka ajuju nchọcha nke a dị iri na anọ bụ nke bidoro na I ruo 14. Akara miin e nwetara n'ajuju nke ọbụla kariri kraiterion miin bụ 2.50, ma nke a gosiri na ụzọ ndị a niile ka mpụ na aghugho si enwe mmetuta na korikulum asụsụ igbo n'ụlọakwụkwọ dị elu n' Ọwụwa Anyanwụ Naijiria.

Ajuju Nchọcha 2

Kedu ụzọ mpụ na aghugho si enwe mmetuta n'ebe ụmụ akwụkwọ mere ihe ọmụmụ asụsụ Igbo n'ụlọakwụkwọ dị elu nọ?

Tebul 2: Miin echiche ndị nkuzi n'ịmata ụzọ mpụ na aghugho si enwe mmetuta n'ebe ụmụ akwụkwọ mere ihe ọmụmụ asụsụ Igbo n'ụlọakwụkwọ dị elu nọ.

Ọnọgụgụ Ihe e depụtara maka nchọcha Miin

Ụzọ mpụ na aghugho si enwe mmetuta n'ebe ụmụ akwụkwọ mere ihe ọmụmụ asụsụ Igbo n'ụlọakwụkwọ dị elu nọ.

15. Ụmụ akwụkwọ na-enwe mkpebi na ihe dị naanị mkpa 3.00 0.35
bụ ịmata nzere mmụta.

16. Ụmụ akwụkwọ anaghị enwe umeala ịmata nka ọgụgụ 2.50 0.25
isi, nka mmekọrịta na nka mmepụta kwesiri

17. Ụmụ akwụkwọ anaghị anata ezi agwa na ntọala kwesiri	2.89	0.29
dịka o si di n'omenala Igbo.		
18. Ha anaghị adị nka inwe aka orụ ọzọ mgbe ọbụla a na-	3.00	0.35
ahughị orụ bekee.		
19. Ha na-abụkarị ndị ogbenye.	2.50	0.25
20. Ụmụ akwụkwọ na-enwe mkpebi na ego maọbụ ahụ	3.00	0.35
ha ga-enye ha ihe ọbụla ha choro na ndụ		

Mkpoko miin 2.73

Tebul nke abụọ a gosiputara echiche ndị nkuzi gbasara ụzọ mpụ na aghughọ si enwe mmetụta n'ebe ụmụ akwụkwọ mere ihe omumụ asụsụ Igbo n'ụlọakwụkwọ di elu nọ. Ihe e depụtara maka ajụjụ nchọcha nke a di isii bu nke bidoro na 15 ruo 20. Akara miin e nwetara n'ajụjụ nke ọbụla kariri kraiterion miin bu 2.50, ma nke a gosiri na ụzọ ndi a niile ka mpụ na aghughọ si emetuta ụmụ akwụkwọ mere ihe omumụ asụsụ Igbo n'ụlọakwụkwọ di elu.

Mkpokọta Nchọcha

Site na nchọcha e mere, ihe ndi a bu okpurukpu ihe a choputara:

1. Ụzọ mpụ na aghughọ si emetuta korikulum asụsụ Igbo gunyere na korikulum asụsụ Igbo ezughị oke maka ụmụ akwụkwọ inata nka amamiihe, nka mmekorita na nka mmeputa, otutu ndi nkuzi Igbo etozughị etozu, ụmụ akwụkwọ iji onwe ha maobu ego gbanweta maaki, ndi nkuzi Igbo anaghị anata ozuzu kwesiri, ndi nkuzi anaghị esonye n'ideputa korikulum tinyere inupu isi n'inata echiche ohuru gbasara nkuzi na omumụ asụsụ Igbo, govmenti enyeghi nkwado kwesiri, oke ochicho ndi nkuzi na ndi nlekota ulokwukwo di elu, emegharighi korikulum, enyeghi ndi nkuzi ihe agbamume tinyere enyeghi ndi nkuzi na umu akwukwo kpara ezi agwa ihe nrite.
2. Ụzọ mpụ na aghughọ si enwe mmetuta n'ebe ụmụ akwụkwọ mere ihe omumụ asụsụ Igbo nọ gunyere ụmụ akwụkwọ inwe mkpebi n'ihe di mkpa inweta bu nzere mmuta, umu akwukwo enweghi umeala inata nka amamiihe, nka mmekorita na nka mmeputa kwesiri, anataghi ezi agwa na ntola kwesiri dika o si di n'omenala Igbo, adighi nka inwe aka oru ozo mgbe obula a na-ahughi oru bekee, ida ogbenye tinyere inwe mkpebi na ego maobu ahụ ha ga enye ha ihe obula ha choro na ndu.

Mkparịtaụka

Ihe a choputara gosiri na ụzọ mpụ na aghughọ si emetuta korikulum asụsụ Igbo gunyere ezughị oke nke korikulum, iwe ndi nkuzi etozughị etozu, umu akwukwo iji onwe ha maobu ego gbanweta maaki, ndi nkuzi anataghi ozuzu kwesiri, ndi nkuzi esonyeghi n'ideputa korikulum, inupu isi n'inabata echiche ohuru, ndi nkuzi na ndi na- elekota nkuzi na omumụ inwe oke ochicho, tinyere enyeghi ihe agbamume na ihe nrite maka agwa di mma. Nchọcha a yitere nchọcha Okeke (2016) na Okoli (2017) bu ndi gbadoro ukwu na mkpa o di ikpochapu mpụ na aghughọ, ji kowaa na o bu mgbe mmadu ji eziokwu aru oru o na-aru, na-enweghi oke ochicho na mmegide/mekpa ahụ nye ndi ozo ka e ji enwe oganihu tinyere nkwalite obodo. Site n'ihe a choputara, o naegosi na ndi na-ahazi ihe omumụ korikulum ndi govmenti, ndi nkuzi tinyere ndi na-elekota agumakwukwo n'ulokwukwo di elu anaghị aru oru kwesiri n'ebe nkuzi na omumụ asụsụ Igbo di, n'ih na korikulum e ji akuzi asụsụ Igbo, nkwardo na nziputa nkuzi ya na-eri mperi n'uzo di iche iche n'ih mpụ na aghughọ, ma nke a na-adoghachị onodu agumakwukwo asụsụ Igbo azu n'ebe o di ukwu.

Nchoputa ozo gosiri na ụzọ mpụ na aghughọ si emetuta umu akwukwo mere ihe omumụ asụsụ Igbo n'ulokwukwo di elu gunyere anataghi ntola na nka ogugu isi/amamiihe, nka mmekorita na nka mmeputa, enweghi ezi agwa, adighi nka, ida ogbenye tinyere inata nzere mmuta naenweghi ihe nkwardo maobu ngosiputa ya.

Nchoputa a dabara na nke Ekezie (2017) Eluaka (2015) na Ekene (2019), bu ndi gbadoro ukwu mkpa o di iziputa mbumnuche amumamu asụsụ Igbo dika ngwa nnata ntola amamiihe, nka di iche iche na omenala maka nkwalite ndu mmadu tinyere oha obodo. Nkwa a niile na-arutu aka n'omumụ asụsụ Igbo bu ezi ngwa

ntoala kwesiri iji hazie agwa, amamiihe, ezi mmekorita na idi nka. Site n'ihe a choputara, o na-egosi na umu akwukwo anaghi anata ogugu isi/amamiihe, nka mmekorita na nka mmeputa kwesiri, tinyere iji agwa ojo di iche iche nyiri isi maka mpu na aghughu ma nke a na-adoghachi mbunuche omumu asusu Igbo n'uloakwukwo di elu n' Owuwa Anyanwu Naijiria ebe o di ukwu.

Mmechi na itu alo

Omumu asusu Igbo n'uloakwukwo bu ngwa oru putara ihe e ji anata ntoala amamiihe/ogugu isi, nka mmekorita, na nka mmeputa tinyere ezi agwa. N'ih i nke a, o bu ihe di oke mkpa na a ga-ekpochapu mpu na aghughu n'ihe omumu asusu Igbo a, bido na ndi na-edeputa korikulum, ndi govmendi ga-enye nkwado, ndi nkuzi na-akuzi ya, ndinlekota n'uloakwukwo di elu ruo n'umu akwukwo na-eme ihe omumu asusu Igbo maka inata ihe omumu asusu Igbo zuru oke, ya na nkwalite agwa na onodu agumakwukwo. N'ih i nke a, onye nchocha tutara alo ndi a:

1. Na ndi na-ahazi ihe omumu korikulum Igbo ga-ahu na emeghariri ya ka o zuo oke inye. umukwukwo nka amamiihe/ogugu isi, nka mmekorita na nka mmeputa.
2. Na ndi govmendi ga-ahu na o bu ndi nkuzi Igbo tozuru etozu ka a ga-ewe n'oru.
3. Ndi govmendi ga-enye nkuzi na omumu asusu Igbo ezi nkwado kwesiri.
4. Ndi govmendi ga-akwu ndi nkuzi ugwo otu na mgbe o kwesiri.
5. Ndi govmendi ga -ahu na-ekpochapuru uzọ niile e si enwe mpu na aghughu n'uloakwukwo di elu.
6. Ndi nkuzi na ndi nlekota uloakwukwo ga-enye ezi omumatu iji bu ugegbe nlere anya.
7. A ga ahu na e nwere eziokwu, nrubeisi tinyere ezi mmekorita n'etiti ndi nkuzi, umu akwukwo nakwa obodo uloakwukwo di na ya.
8. Ndi govmendi ga-enye ndi nkuzi ihe agbamume tinyere inye ha ozuzu kwesiri.
9. Ndi govmendi ga-enye ndi nkuzi na umuakwukwo naakpa ezi agwa na ekwukwa eziokwu ihe nrite, iji gbaa ndi ozọ ume.
10. Ndi ochnchi na ndi nlekota uloakwukwo di elu di n'aka ga-ahu na e nyere onyenkuzi obula oke ruru ya, ma kpochapu mkpagbu/mmegbu.

Edensibia

- Achom, U. I. (2017). *Corruption, concept, types, causes and consequences*. Retrieved June 10, 2018 from <http://www.corruption.org>.
- Bandura (1977). *Social learning theory*. New York: N.J. Prentice Hall.
- Biggs, J. (1996). *Constructive alignment model*. Retrieved August 3, 2018 from <http://www.Niaja.edu.org>.
- Edoga, B. (2016). The cost of corruption. *The authority Newspapers*.
- Ekene, I. O. (2019). Corruption and challenges in primary Education in Delta State of Nigeria. *Journal of elementary Education* 24 (2) 149 – 162.
- Ekezie, B. J. (2017). Curriculum in higher Education in Nigeria. *Need for improvent*. Retrieved August 3, 2018 from <http://www.Niaja.edu.org>.
- Eluaka, A. D. (2018). Curriculum corruptin in Nigeria: *Science perspective*. Retrieved 3 April 2019 from www.curriculum.science.org.
- Federal Ministry of Education (1999). *Nigeria – UNESCO Collaboration in the Educational Sector*, Abuja.

- Hasan, H. (2017). Corruption in Nigeria. Implication for peace and development in Nigeria. *Journal administration and planning* 6 (2) 59 – 71.
- Ruth, N. N. (2007.). Crruption in Nigeria, *critical perspectives*. Retireved June 10, 2018 from <http://www.corruption.org>.
- Nworgu, B. G. (2006). *Educational Research Basic Issues and Methodology*. Nsukka: University Trust Publishers.
- Ogar, O. E. and Awhen, O. F. (2015). Teachers perceived problems of curriculum implementation in tertiary institutions in cross River State of Nigeria. *Journal of Education and practice*, 6 (19).
- Okeke, M. I. (2016). Crises in Nigeria Educational Sector, *Way forward*. Retrieved on June 10, 2018 from <http://www.Nigeria.edu.com>.
- Okoli, M. N. (2017). Corruption is Nigeria, *Challenges and way forward*. Retrieved April 2017 from <https://www.naija.com.corruption>.
- Osakwe, A. A. (2012). Corruption in Nigeria: *lessons from the Old Testament*.
- Rao, Y. (2014). Curriculum development processes, *from knwoledge to practice*. Retrieved February 5th 2016 from <http://www.education.media.org>.
- Taiwo, Y. T. (2016). Academic corruption and employment challenges in Nigeria. *Journal of Education* 7(3), 141 – 157.
- Ukoha, J. T. (2017). Higher Education in Nigeria in the 21st Century. *Challenges and prospects*. Retireved on June 10, 2018 from <http://www.Nigeria.edu.com>.
- UNESCO (1999). *A report produced at the conclusion of the UNESCO/Nigeria Mission on Education*.
- UNESCO (2010). *EFA global monitoring report 2010: Reaching the marginalised*. Paris and London: UNESCO Publishing and Oxford University Press